

שאמו כבשה אינו נידון אפילו מקצת 'עז' (וצ"ב למ"ד 'חוששין לזרע האב'). ולפי"ז אפשר שבדוקא נקט רש"י שבא מכבשה ותיש ולא להפך, מאיל ועזה, שבזה אכן אפשר שפטור, כי הולך הוא אחר האם. ולפי השיטה החולקת, המחייבת דו"ה בעז, הוצרכנו לרבות כלאים, הגם שכל מין ומין לעצמו חייב, משום דרבא, דכל מקום שנאמר 'שה' – למעט כלאים, ולשיטה זו ודאי אין חילוק אם האב מן העזים והאם מן הכבשים או להפך.

(לא זכיתי להבין שיטת המהרש"ל, הרי מהילפותא של רבא, שכל 'שה' סתם ממעט כלאים (ועתוס'), מאותה ילפותא עצמה נשמע גם שכל 'שה' – בין כבשים ובין עזים משמע, וכדין פסח ופדין פטר חמור. ואפשר שאף אין צריך לימוד על כך, כי כך משמעות המלה 'שה'. וכן הוא ברש"י בכורות יב. וברמב"ם – בכורים יב, ח, ש'שה' סתם משמע בין כבשים ובין עזים. (וכ"ה ברש"י – סדר בא יב, ה. וצ"ב בלשון הרמב"ם ריש הל' מאכלות אסורות 'שלשה מיני בהמה: שור, שה ועז'). ואמנם כתב מהרש"ל דהכא איכא מיעוטא, אך צ"ב מנא לן לדרוש כן מעצמנו להוציא מפשט משמעות המלה).

"או עז' – פרט לנדמה' – הרמב"ם כתב (איסורי מזבח ג, ה) שה'נדמה' הרי הוא כבעל מום, שאין לך מום קבוע גדול מן השינוי'. ולפי זה יש לשאול מדוע הוצרכנו מיעוט מיוחד שה'נדמה' פסול לקרבן, הלא הוא בעל מום?

ויש לומר שהמיעוט נצרך בשביל מעשר בהמה, שחל אף על בעל-מום, וכן לענין תמורה, שבעל-מום נתפש בתמורה. וגם בשני אלו שהמום אינו פוסל, ב'נדמה' לא חלה הקדושה, וכדין כלאים ו'וצא דופן'. (אחרוני הגר"ח על הש"ס).

דף עח

'השתא כלאים אירבי ליה, נדמה מבעיא?... אי נמי, נדמה אמרת לא, דכתיב 'אך בכור שור' – עד שיהא שור ובכורו שור – כלאים מבעיא?' – טעם ה'קל וחומר', לפי שתערובת מין אחר בגופו, פוגמו יותר מאשר תערובת בצורתו, שיש בו מצורה אחרת. (ויש מקום לדון מטעם אחר, שכל 'כלאים' הרי הוא גם 'נדמה', או מצד האב או מצד האם, אך בזה יש לומר שאין 'נדמה' מצד האב, כי הלא הדבר בספק אם 'חוששין לזרע האב', מאידך י"ל שגם אם אין חוששין לזרע האב, הרי יש לו אב במציאות והוא משונה ממנו).

נראה מכאן, שפרד הנולד מחמורה וסוס, – אינו קדוש בקדושת 'פטר חמור', אף על פי שיש בו מקצת סימנים של אם. שהרי אמרו כאן 'קל וחומר' לפסול כלאים מנדמה, לא רק לענין פסול הקרבה, אלא אף לענין שלא חלה קדושת בכור-בהמה-טהורה, ויש ללמוד קדושת דמים (של פטר חמור) מקדושת הגוף. (עפ"י חזון איש – בכורות טז, יב, יט, י).

(כתב ה'פרי מגדים' (מובא ב'באור הלכה' ח ד"ה רחלים) שצמר רחל בת תיש ורחל – אינו נקרא 'צמר' (כי הצמר האמור בתורה הוא צמר רחלים בלבד, וכל שהאב ממין העזים, אין צמר הבן דינו כצמר רחלים. ונפקא מינה לענין חיוב ציצית מדאורייתא, וכן נפ"מ לענין דין שעטנז, ועוד). ובבאור הלכה (שם) תמה על דבריו, וכתב שנראה ברור שנחשב צמר (למ"ד 'אין חוששין לזרע האב'). וכדברי הבאה"ל נקט ב'אבן ישראל' (ציצית ב, א).

ואמנם החזון איש (בכורות יט, י) פרש טעמו של הפרי מגדים, שכיון שבכל מקום שפסלנו 'נדמה' פסלנו 'כלאים', שהוא חמור יותר, כמבואר בגמרא, אם כן, גם למאן דאמר 'אין חוששין לזרע האב' ומותר להרביע עליה מינא דאמה, בנה

פטור מן הבכורה, ואין צמרו צמר רחלים גמור (שאינן לוקין עליו ב'שעטנז'), ופסול להקרבה. ונראה שהחזו"א לשיטתו (שם סק"ט) שהוכיח שעז בת רחל צמרה אינו בכלל 'צמר רחלים', אבל לדעה הסוברת (בדעת הרמב"ם. מובאת בחזו"א שם) שעז בת רחל – צמרה אינו פסול, לאותה שיטה י"ל שגם כלאים כשר, כל שהאם ממין הכבשים, כי כבר בטל הק'ל וחומר' מנדמה, כי רק נדמה של 'רחל בת עז' צמרה אינו צמר, כי בעצם היא עז אלא שנדמית לכבש, אבל 'עז בת רחל' צמרה צמר רחלים לאותה שיטה, וא"כ הוא הדין כלאים, כל שאמו רחל. אלא שצ"ע בסוגיא בבכורות יז, שמשמע שעז בת רחל – צמרה פסול, כמוש"כ החזו"א. וכן נקט המנ"ח (תקח, ו) כדבר פשוט).

(ע"ב) 'הדר פשט גנב פטר עצמו בכבש לרבנן...' – כתבו הראשונים (ע' רשב"א ועוד) שכל האמור כאן, רק לענין כפל אמור, שכיון שבעצם אין כאן חיוב כפל להקדש, אלא שמתחייב לשלם כפל למקדיש לדעת רבי שמעון, משום 'דבר הגורם לממון', וכיון שהלה יכול לפטור עצמו בכבש או עוף, אין חייב הגנב יותר מהסכום שגרם לו הפסד, (ולדעת רבנן – פטור מכפל מכל וכל, וכמוש"כ רש"י).

אבל לענין חיוב הקרן, גם לדעת חכמים יתחייב לשלם להקדש דמי שור. שהרי גנב שור מן ההקדש ושור ישלם.

אמנם, ב'שלטי הגבורים' (בבא בתרא, דף ו מדפי הרי"ף) הביא מסוגיתנו להוכיח, שהגנב ממי שהיה שואל על החפץ, ונתפשו השואל והמשאיל בסכום קטן משווי החפץ, אם הגניבה אינה בעין ובא הגנב לשלם דמיה, אינו משלם לשואל אלא כפי הסכום שהתפשר עם המשאיל, כי הרי זה מה שהפסידו ולא יותר. ונראה מדבריו שסבר שגם לענין הקרן, אילו היה חייב לשלם לבעלים ולא להקדש, היה משלם לו רק כדמי כבש או עוף, שזהו מה שהפסידו בעצם, ולא דמי שור.

ואין זה סותר לדברי הראשונים הנ"ל, כי הם דברו בחיוב הקרן כלפי ההקדש, שודאי חייב שור מעליא, כפי מה שההקדש מופסד מן הגניבה, אך נידון ה'שלטי הגבורים' כשהגנב לא הפסיד ככל שווי הגניבה. ועוד יש לומר שכלפי הקרן אפשר שיכול לטעון 'בעינא מצוה מן המובחר' ונחשב שפיר שהפסידו שור, כי הרי ראינו שאכן חפץ בשור, ורק לענין הכפל שהוא קנס, אין אומרים כן אלא משלם כפי ההפסד המנימלי. ובנידון השה"ג, שלא שייך טענה זו של 'בעינא מצוה מן המובחר', כו"ע יודו שאינו משלם אף הקרן אלא כדמי הפסדו ולא כדמי הגניבה.

ונראה שבחילוק זה שבין קרן לכפל, נחלקו האחרונים ז"ל – ע' שער המלך (חובל ומזיק ז,ד), שהביא מכמה אחרונים שנראה שאינם מחלקים בין תשלום הכפל לתשלום הקרן לענין סברת 'בעינא מצוה מן המובחר'. והוא סובר לחלק בכך. בשו"ת אור לציון (לגר"ב צ אבא שאול שליט"א. חו"מ יא) האריך לדון בתשלומי נזיקין כשההפסד המגיע לניזק פחות מן השווי האמיתי של החפץ, והסיק שהמזיק ממון חבירו מתחייב בתשלומין גם כאשר לא הפסידו בפועל, ואינו יכול לטעון לו 'מה אפסדתך' (ע"ש אופני הדין). וכתב שאין להוכיח להפך מדברי ה'שלטי הגבורים' הנ"ל, כי יש לדחות שדוקא בגונב מן השואל, שאין הוא בעל החפץ בעצמו, אין החיוב עבור עצם הנזק או הגניבה, אלא עבור גרימת ההפסד לנגנב, ולכן יכול הגנב לטעון לא הפסדתך אלא כשיעור ששילמת למשאיל, אבל מזיק או גנב שגנב מהבעלים, משלם את כל תמורת החפץ. ע"ש באריכות. וע"ש במש"כ בסי' ד,א.

'חזין מעוברת' – על שויר עובר במכירה – בשו"ת אבני נזר (חו"מ ק) באר, שאפילו לשיטות הראשונים הסוברות שהעובר נידון כדבר שלא בא לעולם, לענין שויר העובר בהקנאה, מועיל הדבר לכו"ע. ע"ש הסבר הדבר. (ובזה תירץ את שאלת הקצה"ח רט סק"י).

'גנבה קטעה ומכרה מהו' – ומדובר באופן שקטע דבר קטן, שאין בו בכדי להוות שינוי מעשה, שאז הלא קנאו הגנב ופטור על המכירה. (ע' חזון איש ב"ק יג,ה).